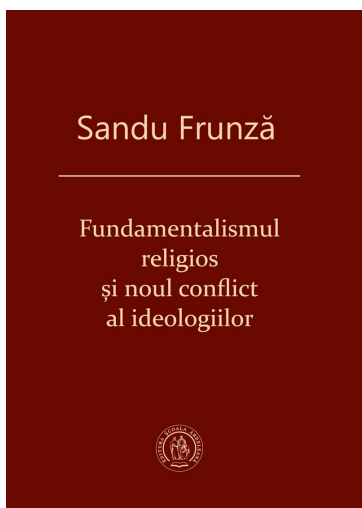

Sfânta Rusie – consecință ultimă a teologiei politice bizantine? Două dimensiuni ale secularizării

(Holy Russia - A Last Consequence of the Byzantine Political Theology? Two Dimensions of Secularization)

Sandu Frunză, *Fundamentalismul religios și noul conflict al ideologiilor*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Colecția Școala Ardeleană de filosofie, Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2015, 429 pagini.

Care este raportul dintre ideologie și religie în lumea contemporană? Ce reprezintă fundamentalismul religios contemporan și care este raportul dintre el și tradiționalismul religios? În ce

măsură influențează fundamentalismul religios viața politică, socială și culturală, care este impactul lui asupra societății omenesti, atât în contemporaneitate, cât și din punct de vedere istoric, în alte epoci și societăți? Care sunt asemănările și deosebirile între diferitele aspecte ale fundamentalismului religios, între formele lui de manifestare în cadrul diferitelor religii prezentate în mod comparativ, cât și în cadrul fiecărei religii, care include grupuri de orientare diferită? Cartea *Fundamentalismul religios și noul conflict al ideologiilor*, al cărei autor este Sandu Frunză, urmărește să răspundă la aceste întrebări. Concluzia lui este că „fundamentalismul are o pluralitate de forme, se revendică de la contexte culturale dintre cele mai diverse și se grezează pe doctrine religioase de o mare varietate. Ca fenomen global, fundamentalismele nu mai au o circumscriere teritorială sau culturală clară, nu

mai țin de entități teritoriale, ci mai degrabă de zone de influență globalizate ... noul conflict al ideologiilor ... nu mai împarte lumea în blocuri sau lagăre ... fundamentalismele au o structură locală ce se integrează sau se anexează cu foarte mare ușurință la rețele vaste și în structuri globale” (p. 395).

Sandu Frunză, unul dintre cei mai buni specialiști români în știința comparată a religiilor, analizează problema fundamentalismului în cele trei religii avramice: iudaismul, creștinismul, islamul. Mișcările fundamentaliste din cadrul acestor trei religii sunt analizate în cadrul transformării lor în ideologii. El tratează raportul între ideologie, identitate religioasă, multiculturalism și globalizare în ultimele decenii. Metoda autorului este de a prezenta păreri diferite cercetători ai temei respective, a le analiza și a adăuga punctul lui de vedere. Observațiile sale sunt diferite, în funcție de aspectele și elementele cercetate. Astfel, în privința creștinismului, analiza se axează pe apărarea drepturilor copiilor nenăscuți încă în Statele Unite ale Americii din punctul de vedere al fundamentalismului protestant, precum și asupra existenței unor tendințe fundamentaliste în societatea românească. În privința iudaismului, autorul se referă la două aspecte existente în Israel, considerate ca fundamentalisme, deși contrarii, oponente

unul altuia: fundamentalismul ultraortodox, antisionist, mesianic, al organizației *Neturey Kartha* pe de o parte și fundamentalismul sionismului religios (din punctul de vedere al autorului), reprezentat de organizația „Guș Emunim” și de politicienii religioși de dreapta pe de altă parte. Adăugăm că, deși este importantă din punct de vedere istoric, organizația *Guș Emunim* nu mai există de circa 30 de ani, iar așezarea evreiască în regiunile Yehuda și Șomron are un caracter practic laic, în afara caracterului ideologic și religios: orientare politică de dreapta, dar nu fundamentalistă.

În privința islamului, autorul îl analizează ca ideologie, prezentând raportul dintre islamul elitelor și islamul maselor, primul fiind cel care a condus la fundamentalism. Urmează analiza elementului „jihad” în islam: „fundamentalistii sunt preocupați doar de implementarea legii islamice Sharia (căreia îi dau un înțeles rigid și îngust ce distorsionează tradiția, cultura și chiar religia islamului) prin reducerea sa la un cod penal represiv pentru toți cetățenii. Prin urmare, Războiul Sfânt ... este transformat într-un război al lui Dumnezeu cu lumea prin intermediul jihadiștilor ce se identifică drept un instrument al voinței și acțiunii divine” (pp. 275-276). Autorul se referă și la raportul dintre poziția *micului jihad* și *marelui jihad* în Coran, la

„Al-Qaeda sau jihadul ca distrugere a puterii economice, militare și religioase a Occidentului” (pp. 279-283) și la „Daesh (ISIL, ISIS) sau despre jihad ca spectacol al războiului lui Dumnezeu cu lumea” (pp. 298-305). În privința problemei fundamentalismului islamic, autorul ajunge la evenimente contemporane, care au precedat apariția studiului său cu foarte puțin timp: cazul *Charlie Hebdo*, pe care îl vede ca „atacul jihadist asupra culturii laice occidentale” (p. 283). El prezintă modul de percepere al acestui caz în publicistica românească din anul 2015, punând și problema raportului între libertatea de expresie și libertatea religioasă într-un stat de drept occidental. Referindu-se la criticii creștini ai fenomenului *Je suis Charlie*, care pe de o parte deplângeau moartea caricaturistilor uciși, iar pe de altă parte criticau atitudinea lor anti-religioasă, autorul afirmă că ei „ar trebui să aibă în vedere faptul că, din punct de vedere al fundamentalistilor islamiști, ... sunt într-o categorie foarte apropiată de cea a caricaturistilor, ... niște ‘infideli’ și niciun ‘infidel’ nu este considerat ca fiind inocent” (p. 297).

Unul dintre aspectele tratate de Sandu Frunză este cel al raportului dintre fundamentalism și comunitățile religioase tradiționale. Autorul constată diferențele între aceste orientări, subliniind că fundamentalismul este diferit de tradiționalism, respectiv de comu-

nitățile religioase tradiționale. Formele de manifestare ale fundamentalismului sunt diferite, ajungând chiar la dispute și contradicții cu adepții tradiționalismului religios. Autorul analizează părerile exprimate de profesoara israeliană Hava Lazarus-Yafeh, precum și cele ale cercetătorilor americani Marty E. Martin și R. Scott Appleby, afirmând că „spre deosebire de tradiția pe care o revendică în numele unei anumite religii, ideologiile religioase sunt dominate de instinctul lor totalitar. Ca și în cazul religiilor secularizate, impulsul totalitar generează intoleranță și atrage după sine violența” (p. 118). În același timp, autorul afirmă că fundamentalismul este o ideologie religioasă a modernității: „deși invocă tradiția, fundamentalismul se conturează ca o ideologie ce ține de condiția modernă”. Ajungem astfel la prima întrebare pe care ne-am pus-o, la începutul acestei prezentări referitoare la raportul dintre ideologie și religie în lumea contemporană. După analiza unor puncte de vedere diferite – Alain Besançon, Leonard Swidler, Paul Ricoeur, Emile Durkheim, Karl Marx, Hannah Arendt și alții – autorul afirmă punctul său de vedere: „Ca modele de realitate construită globală, ideologiile presupun construcții bazate pe experiența mundaneității și pe acțiunea eficientă, în timp ce teologiile – și ele o creație imaginativă – sunt întotdeauna rezultatul unei întâl-

niri între structuri ale sacrului care aparțin deopotrivă transcendențului și transcendențialului” (p. 57). Această afirmație a autorului susține și confirmă ipoteza sa de lucru, ca și scopul pe care și l-a propus în cercetarea pe care a făcut-o atunci când a decis să scrie această carte: „nu ... despre iudaism, creștinism sau islam, ci despre câteva forme ale radicalismului, care se dezvoltă pornind de la tradițiile religioase dar despărțindu-se în același timp de acestea” (p. 9). Autorul se referă la reacția mișcărilor fundamentaliste la cultura laică modernă, sub forma anti-modernității, precum și la respingerea de către ele a practicilor moderate din propria religie. În opinia lui, ideologia religioasă bazată pe fundamentalism și religie instrumentalizată orientată spre schimbare socială este lipsită de orice logică, aparținând mai curând viziunii decât doctrinei. El se referă și la problema actuală a găsirii unor modele de conviețuire între grupurile majoritare și minoritățile religioase, a toleranței și multiculturalismului, respingând dogmatismul și intoleranța, care pot genera fundamentalism și extremism religios.

Totuși, ne-am putea permite să facem o observație neconvențională, care nu se referă numai la tezele autorului, ci la aspectul și caracterul istoric al fundamentalismului în general. Oare nu am putea compara fapte și fenomene

apărute în secolele XX-XXI cu fenomene apărute în altă perioadă istorică? Ne referim la secolul al XII-lea vest-european, perioada considerată de istoricii Evului Mediu ca cea a fundamentalismului religios în toate cele trei religii avraamice. Anterior, societatea și religiile aveau un caracter tradițional, exista o anumită toleranță religioasă reciprocă în cadrul căreia erau încercări de convingere individuală a adepților unei religii de a se converti la alta. La sfârșitul secolului al XI-lea apare însă o ideologizare religioasă, pe care o putem numi fundamentalism. Ne referim la predicile lui Bernard de Clairvaux, care cere creștinilor catolici să pornească la luptă pentru „eliberarea” Țării Sfinte de sub dominația necredincioșilor și duce la Cruciade. În mod paralel, mulțimea fanatizată ajunge la pogromuri împotriva evreilor, în cazul în care aceștia refuzau convertirea la catolicism, în apărarea lor venind tocmai clerici catolici tradiționali. Se ajunge și la lupte împotriva creștinilor ortodocși și orientali, considerați schismatici. În aceeași perioadă, în cadrul islamului de asemenea au loc fenomene de fanatism religios devenit ideologie politică: preluarea puterii de către almohazi în Spania musulmană și reprimarea de către aceștia a musulmanilor considerați moderați și respingerea lumii creștine, precum și a influenței exterioare laice în islam. În cadrul

iudaismului apar de asemenea fenomene de fanatism, dar întrucât lipsește puterea politică, ele se manifestă sub forma respingerii totale a altor religii și a practicienilor lor, introducându-se termeni insultători la adresa acestora în literatura ebraică. Am putea oare caracteriza aceste fenomene drept fundamentalism, ideologie religioasă și religie instrumentalizată orientată spre schimbare socială și politică, dar lipsită de orice logică în mod aparent, aparținând mai curând viziunii decât doctrinei? Desigur, apare problema poziției fundamentalismului în cadrul modernizării, chiar și în secolul XII. Putem aduce încă un exemplu: Spania în perioada de sfârșit a fenomenului Reconquista. În ultimele decenii ale secolului al XV-lea, apar teologi spanioli nemulțumiți de Inchiziția Papală, deci de Biserica oficială, afirmând că aceasta nu pedepsește suficient pe eretici. Acești teologi cereau o Inchiziție națională, politică, ceea ce au obținut în cele din urmă, deși o parte a teologilor se opuneau, iar unii au devenit victime ale ei. Punem întrebarea dacă nu ar putea fi vorba de un fundamentalism politico-religios și în acest caz.

Un alt aspect la care vrem să facem referință este faptul că autorul folosește surse documentare în limbi europene în exclusivitate, în special în limba engleză. În privința Israelului, majoritatea scrierilor ce influențează în direcția fundamentalismului religios ideologizat sînt în limba ebraică sau în limba arabă: uneori există diferențe între ele și cele în limba engleză. Cu toate acestea, analiza făcută de autor este profundă, deși nu utilizează izvoarele primare în limba originală.

În privința Ierusalimului, căruia Sandu Frunză îi acordă un loc central în analizele sale, soluția poate fi numai a unui oraș unit, ca toate centrele istorice ale lumii, orașul celor trei religii, care să includă un multiculturalism bazat pe toleranță și respect reciproc, în care evreii, creștinii și musulmanii să trăiască laolaltă, pe bază de logică și rațiune, eliminând fundamentalismul, intoleranța, actele de terorism. Din acest punct de vedere suntem de acord cu autorul, pe care îl felicităm pentru cartea sa interesantă.

Lucian-Zeev HERȘCOVICI